

Войцехівський Михайло Федорович,

директор

Інституту післядипломної педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка,

кандидат педагогічних наук, доцент

Розвиток професійної компетентності педагога в умовах інноваційних змін у системі післядипломної педагогічної освіти

У статті розглядаються наукові підходи до інноваційних змін у системі післядипломної педагогічної освіти, організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності педагогів в процесі підвищення їх кваліфікації відповідно до вимог реалізації Закону «Про вищу освіту». Пропонується організаційна модель курсів підвищення кваліфікації (КПК), формалізація якої забезпечить нову якість освітніх послуг ІППО та розвиток професійної компетентності педагога.

Ключові слова: компетентність; професійна компетентність; професійна компетентність педагога; розвиток професійної компетентності; моделювання; модель

Особенности развития профессиональной компетентности педагога в системе последипломного педагогического образования

В статье рассматриваются научные подходы к инновационным изменениям в системе последипломного педагогического образования, организационно-педагогические условия развития профессиональной компетентности педагогов в процессе повышения их квалификации в соответствии с требованиями реализации Закона «О высшем образовании». Предлагается организационная модель курсов повышения квалификации

Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015
(КПК), формалізація котрою забезпечит нове якість освітальних
услуг ИППО и розвитие професіональної компетентності педагога.

Ключевые слова: компетентність; професіональна компетентність;
професіональна компетентність педагога; розвитие професіональної
компетентності; моделювання; модель

Features of professional competence of teachers in the system of Postgraduate education

The article deals with scientific approaches to innovative changes in the system of postgraduate education, pedagogical conditions of professional competence of teachers in enhancing their skills as required to implement the Law "On Education". Proposed organizational model training courses (CCP), which will provide a formalization of a new quality of education ITTIs and development of professional competence of the teacher.

Keywords: competence; professional competence; professional competence of the teacher; the development of professional competence; simulation model

Постановка проблеми. Потреба українського суспільства відповідати на глобалізаційні та технологічні виклики сьогодення ставить нові завдання перед системою сучасної освіти в Україні. Держава виходить з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, що сприятиме поліпшенню добробуту людей, забезпеченню національних інтересів, зміцненню міжнародного авторитету й іміджу нашої країни. На загальнодержавному рівні процеси розвитку системи освіти знайшли відображення в Законі України «Про вищу освіту», проекті Концепції розвитку освіти України на 2015 – 2025 роки [1, 2]. Ці та інші документи визначають необхідність створення такої інноваційної системи національної освіти, яка здатна забезпечити різноманітні освітні потреби особистісного

розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями та запитами суспільства.

Здійснені протягом останніх десятиліть інтеграційні процеси у Західній Європі, з одного боку, сприяли розбудові єдиного європейського простору в освіті, з іншого – детермінували інтегрування української системи освіти в цей простір, головною ознакою якого є навчання упродовж життя. Саме тому питання ефективного удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівних кадрів освіти стало нагальним у педагогічній теорії та практиці.

Необхідність безперервного підвищення кваліфікації педагогів в умовах модернізації вітчизняної системи освіти, післядипломної зокрема, актуалізувала проблему розвитку професійної компетентності педагогів. Ця актуалізація обумовлена наступними обставинами:

- в умовах плюралізму важливо, щоб фахівець у галузі дошкільної та шкільної освіти орієнтувався в сучасних науково-педагогічних підходах, принципах, функціях щодо організації процесу навчання; міг не тільки використовувати й адаптувати готові методичні рішення, але й самостійно виконувати експериментальну, дослідницьку науково-методичну роботу;

- саме професійна компетентність педагога забезпечує результативність процесу виховання та навчання дітей, оскільки дозволяє з наукової та практичної точки зору визначати й реалізовувати принципи, зміст, форми, методи і засоби інноваційної діяльності;

- тільки в процесі розвитку професійної компетентності можна сформувані стійкий інтерес педагога до плідної роботи з дітьми, зробити її ефективною, творчою, доцільною.

Стає очевидним, що якість педагогічної професійної діяльності значною мірою залежить від постійного розвитку професійної компетентності вчителя.

Аналіз останніх досліджень. У філософських, історичних, соціологічних та психолого-педагогічних дослідженнях досить глибоко розроблений загальнотеоретичний фундамент вивчення проблем професійної діяльності

вчителя. Це відомі ідеї філософської та історичної думки про роль людини в процесах цивілізаційного розвитку (Н. А.Бердяєв, В. І. Вернадський, І. А. Ільїн), теоретичні положення й концептуальні ідеї філософії освіти, психології та педагогіки з формування творчої особистості, її взаємодії із суспільством (А. Ф. Лосєв, К. Г. Юнг, К. Ясперс, В. П. Зінченко, С. Франк) теорія моделювання професійної компетентності (О. Н. Аношкін, Б. С. Гершунський).

Для вітчизняної педагогічної науки дослідження професійної компетентності педагога не є новими. Проблему розвитку вмінь та навичок тих хто навчає досліджували на рівні компетентностей В. Андрущенко, І. Зязюн, О. Сухомлинський та інші, але без зазначення цієї дефініції. Вони розглядали педагогічну діяльність як постійний творчий процес розвитку особистих якостей вчителя і його професійних умінь. Сучасні провідні вчені з питань освіти дорослих Н. Бібік, Л. Ващенко, В. Кремень, О.Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, В. Олійник [4, 5, 6, 7] та інші розглядають професійну компетентність педагогів та умови її формування, спираючись на нові наукові підходи цього феномену, а саме аксіологічний, синергетичний, діяльнісний, андрагогічний. У дослідженнях виявлено проблеми професійної та післядипломної освіти, розглянуті найрізноманітніші організаційні та змістові моделі формування ПКП як в умовах ППО, так і самостійно у міжкурсний період; обґрунтовано структуру професійно-педагогічної компетентності; охарактеризовано психолого-педагогічну компетентність педагога.

Проте в переважній більшості робіт мова йде, як правило, про формування професійної компетентності. На цьому тлі недостатньо досліджена проблема розвитку професійної компетентності педагога, яка потребує визначення організаційно-педагогічних умов її розвитку в процесі навчання на КПК; розробки організаційної моделі курсів підвищення кваліфікації, яка сприятиме розвитку професійної компетентності педагога у системі післядипломної педагогічної освіти. Розв'язання цієї проблеми становить мету нашого дослідження.

Метою статті є здійснення аналізу особливостей розвитку професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти, визначення організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності педагога в процесі підвищення його кваліфікації, моделювання процесу навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогів у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури та освітньої практики дав можливість виявити і конкретизувати деякі протиріччя процесу розвитку професійної компетентності педагога в сучасних умовах післядипломної педагогічної освіти. Це протиріччя між:

- назрілою потребою розвитку професійно компетентного педагога адекватного сучасним вимогам, і недостатньою розробленістю теоретичних основ розвитку професійної компетентності педагогів у процесі підвищення кваліфікації;

- необхідністю безперервного вдосконалення професійної діяльності педагога і чинною системою підвищення кваліфікації;

- соціальним замовленням на конкурентоспроможного і компетентного фахівця та недосконалою організацією КПК, яка не відповідає сучасним потребам як педагога, так і суспільства.

Нагальна потреба в дослідженні проблеми розвитку професійної компетентності педагога в умовах організаційних змін щодо курсів підвищення кваліфікації підтверджується і багаторічними спостереженнями за станом чинної практики. Педагоги незалежно від стажу роботи і спеціалізації відчують об'єктивну потребу в істотному оновленні своїх знань, причому кожен другий педагог відчуває труднощі методичного характеру. Багато педагогічних працівників, на жаль, не знайомі з основами сучасної філософії освіти, основами педагогічної інноватики, технологією організації та проведення науково-методичної діяльності і, як наслідок, не готові до розвитку власної професійної компетентності, а значить, не задовольняють суспільний запит на фахівця, який здатний надавати якісні освітні послуги, що

відповідають вимогам часу. Багато педагогів, яким необхідно підвищувати кваліфікацію в період навчання дітей у школі, не задоволені організаційним процесом КПК.

Практичні спостереження підтверджують, що розрив між чинним рівнем підвищення кваліфікації педагога, розвитком його професійної компетентності і запитами суспільства та держави відчутний і має тенденцією подальшого поглиблення.

З урахуванням викладеного вище потрібно визначитися з вихідними поняттями дослідження «професійна діяльність», «педагогічна діяльність», «компетентність», «професійна компетентність учителя», які нададуть можливість сформулювати ключову дефініцію «розвиток професійної компетентності педагога» та виділити основні стратегії змін щодо організації КПК, які мають забезпечувати розвиток професійної компетентності педагога.

Першим базовим поняттям у дослідженні є «професійна діяльність». Розглянемо його детальніше.

Питання професійної діяльності досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: І. Бех (визначення особистості професіонала в контексті здійснення нею професійної діяльності), А. Жалінський (в контексті визначення поняття, сутності, структурних елементів професійної діяльності), Є. Климов, А. Маркова, Є. Трифонов, Г. Суходольський, Дж. Річардс, Д. Раймонд (проблема професіоналізації). Незважаючи на відмінність визначень цієї дефініції науковці виокремлюють спільні важливі ознаки поняття «професійна діяльність»: трудова діяльність, що має нормативно встановлений характер (для вчителя – це психолого-педагогічний вплив на учнів, спрямований на їхній розвиток); єдність і взаємозв'язок змістового, психологічного й особистісного аспектів зазначеної діяльності.

Наступним вихідним поняттям дослідження є «педагогічна діяльність». Як відомо, вона є частиною професійної діяльності і має свою специфіку. Цю проблему розглянуто у працях С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Присакара, В. Сухомлинського, А. Щербакова та інших. Педагогічну діяльність у широкому

розумінні розглядають як діяльність, метою якої є виховання підростаючого покоління [3; 4]. С. Гончаренко розглядав професійну діяльність вчителя як «вид постійно виконуваної діяльності, специфіка якої полягає в психолого-педагогічному впливі на учнів з врахуванням їх вікових й індивідуальних особливостей, запитів, інтересів, захоплень, духовного світу; у цілеспрямованому управлінні процесом учіння і розвитку особистості [3, с. 383]».

Якість педагогічної професійної діяльності значною мірою залежить від професійної компетентності вчителя, яка відтворює в кінцевому результаті ефективність його діяльності, змінює систему цінностей педагога, сприяє розвитку його здатності до саморегуляції, формуванню сучасного стилю мислення, готовності до прийняття новаторських ідей.

Аналіз наукових досліджень дав нам підстави окреслити професійну компетентність педагога як систему, що має наступні характеристики: ціннісні орієнтації, сукупність знань, умінь, навичок, що визначають результативність педагогічної діяльності, професійні психологічні знання, комплекс професійно значущих особистих якостей і властивостей, єдність теоретичної й практичної готовності до професійної педагогічної діяльності.

Характеризуючи сутнісні ознаки компетентної людини, варто мати на увазі, що вони:

- 1) постійно змінюються (зі зміною світу, зі зміною вимог до успішної людини);
- 2) орієнтовані на майбутнє (виявляються в можливостях організувати своє творення, спираючись на власні здібності та з урахуванням майбутнього);
- 3) мають діяльнісний характер (узагальнення предметних умінь і знань у конкретних галузях (ситуаціях);
- 4) виявляються в умінні здійснювати власний вибір, виходячи з адекватної оцінки себе у конкретній ситуації;
- 5) пов'язані з мотивацією на безперервну самоосвітню діяльність.

Таким чином, професійну компетентність педагога можна розглядати як сукупність загальнопедагогічних, загальнокультурних та комунікативних умінь та інтегративних якостей особистості фахівця, спроможного аксіологічно, педагогічно, психологічно, методично та управлінськи доцільно організувати свою професійну діяльність, спрямовану не лише на виховання та навчання, але і на власний саморозвиток.

Узагальнення зазначених міркувань учених і дослідників можна подати у вигляді схеми, що характеризує структуру професійної компетентності педагога (ПКП), яка має п'ять компонентів, кожен з яких характеризується трьома складниками (Рис. 1).

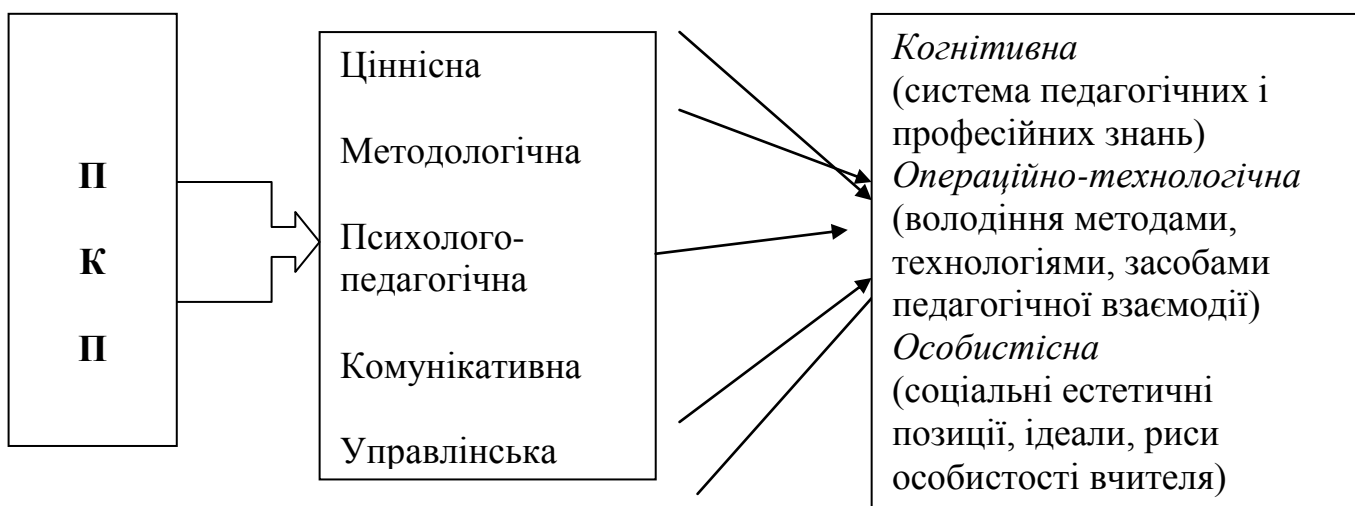

Рис. 1. Структура професійної компетентності педагога

Відповідно поняття «розвиток професійної компетентності вчителя» ми розглядаємо як інтегральну якість особистості, яка здатна вирішувати проблеми, типові і нетипові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, з використанням знань, навчального і життєвого досвіду, цінностей і уподобань упродовж усього життя.

В основу вивчення поняття «розвиток професійної компетентності педагога» ми вкладаємо розуміння як поняття «розвиток» взагалі, через взаємодію категорій «зміна», «рух», «саморух», «саморозвиток» у взаємозв'язку з категоріями «форма» і «зміст», так і розуміння поняття

«розвиток» як процесу, що забезпечує розвиток ПКП. Саме тому процес розвитку ПКП ми розглядаємо як перехід від репродуктивного рівня, який діє в режимі функціонування (сучасний стан), до рівня експериментально-пошукового, який відображає вимоги майбутнього.

Отже, якщо розвиток – це процес закономірних змін, переходу від одного стану до іншого, більш досконалого, перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого, то процес розвитку професійної компетентності педагога є його рух від одного способу діяльності до іншого, більш продуктивного. Визначені нами умови процесу розвитку професійної компетентності педагога в системі післядипломної педагогічної освіти (організаційні, педагогічні та психологічні), які акумулювали новації різного характеру, органічно забезпечують розвиток професійної компетентності слухачів (Рис. 2).

Рис. 2. Організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності педагога

Таке розуміння процесу розвитку ПКП у системі ППО дає можливість визначити такі рівні її розвитку:

1. **Репродуктивний рівень.** Ідеї розвитку ПКП інтегруються в процес функціонування курсів шляхом упровадження розрізаних освітніх новацій, які окремі викладачі запроваджують у власну педагогічну діяльність.

2. **Пошуковий рівень.** Обґрунтовується концептуальною моделлю професійного розвитку, що стає основою для інноваційних змін КПК.

3. **Науково-дослідний рівень.** Системне, комплексне впровадження моделі розвитку професійної компетентності педагога забезпечує інноваційні зміни у діяльності слухачів, які поступово стають суб'єктами наукового і практико зорієнтованого пошуку змісту освітніх, освітньо-технологічних проєктів інноваційного розвитку сучасного навчального закладу.

4. **Саморозвивальний рівень.** Потенціал розвитку ПКП стає самостійною сферою його власної діяльності.

Важливе значення для розвитку ПКП в системі ППО має моделювання навчального процесу КПК, організації та змісту яких КПК потребують ретельного вивчення реального стану та моделювання їх системних змін. Останнім часом у теорії педагогічного моделювання набувають особливої актуальності прогностичні, концептуальні, інструментальні моделі. Сучасні типи моделей подано в таблиці 1.

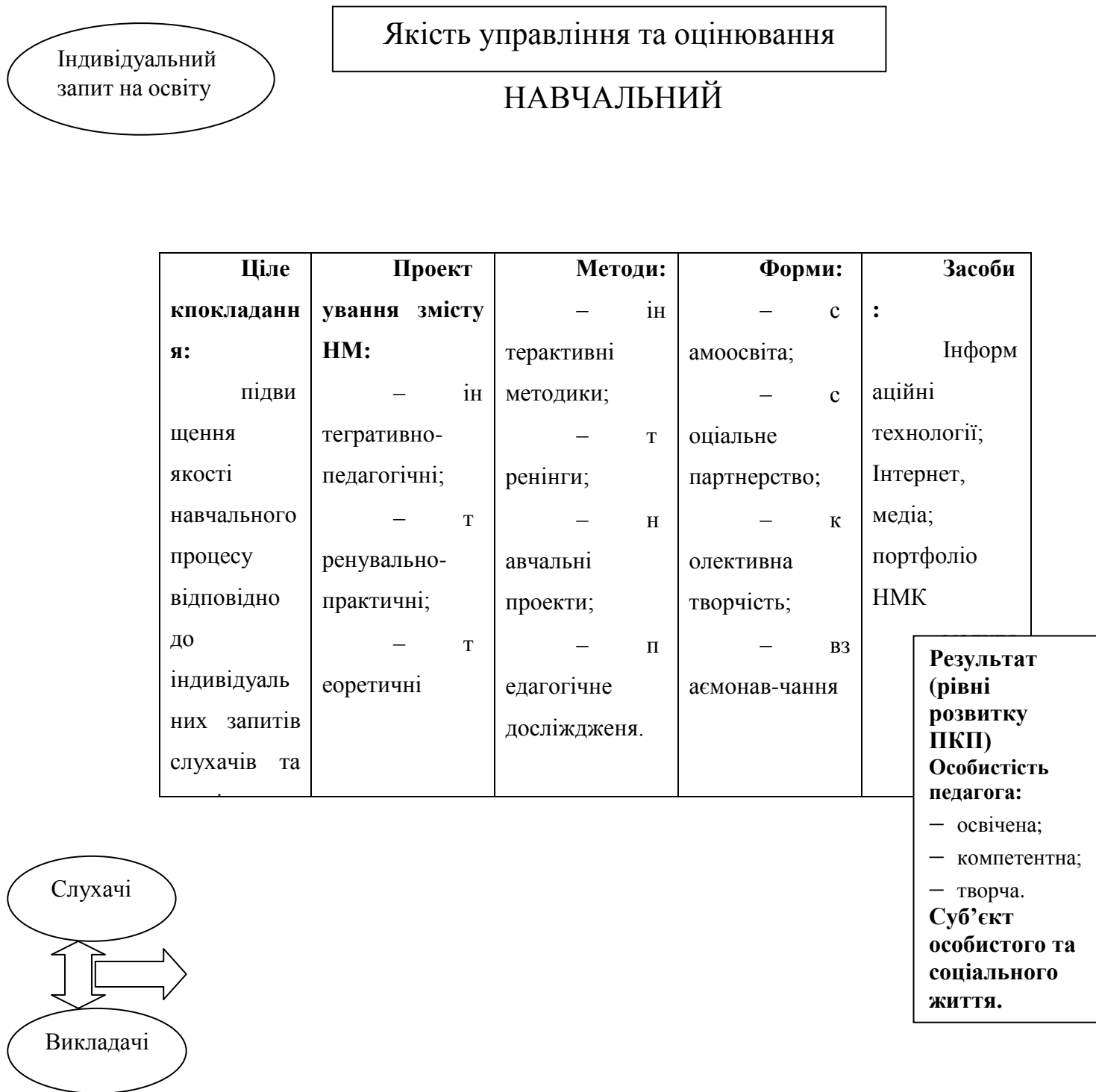
Таблиця 1

Сучасні типи моделей у теорії педагогічного моделювання

Типи моделей	Характеристика
Прогностичні	для оптимального розподілу ресурсів і конкретизації цілей
Концептуальні	засновані на інформаційній базі даних і програмі дій
Інструментальні	за допомогою якої можна підготувати засоби виконання та навчити педагогів роботі з педагогічним інструментарієм

Оскільки типологія моделей не передбачає жорстких меж і одна й та сама модель може бути класифікована за різними критеріями одночасно, модель розвитку навчального процесу, яка забезпечить розвиток ПКП, ми

розглядаємо як модель, що входить до групи логіко-семіотичних. Моделі цієї групи конструюють за допомогою спеціальних знаків, символів і структурних схем. Оскільки модель організації процесу навчання відтворює (систему, об'єкт), який буде створено, то вона буде прогностична (Рис.3).

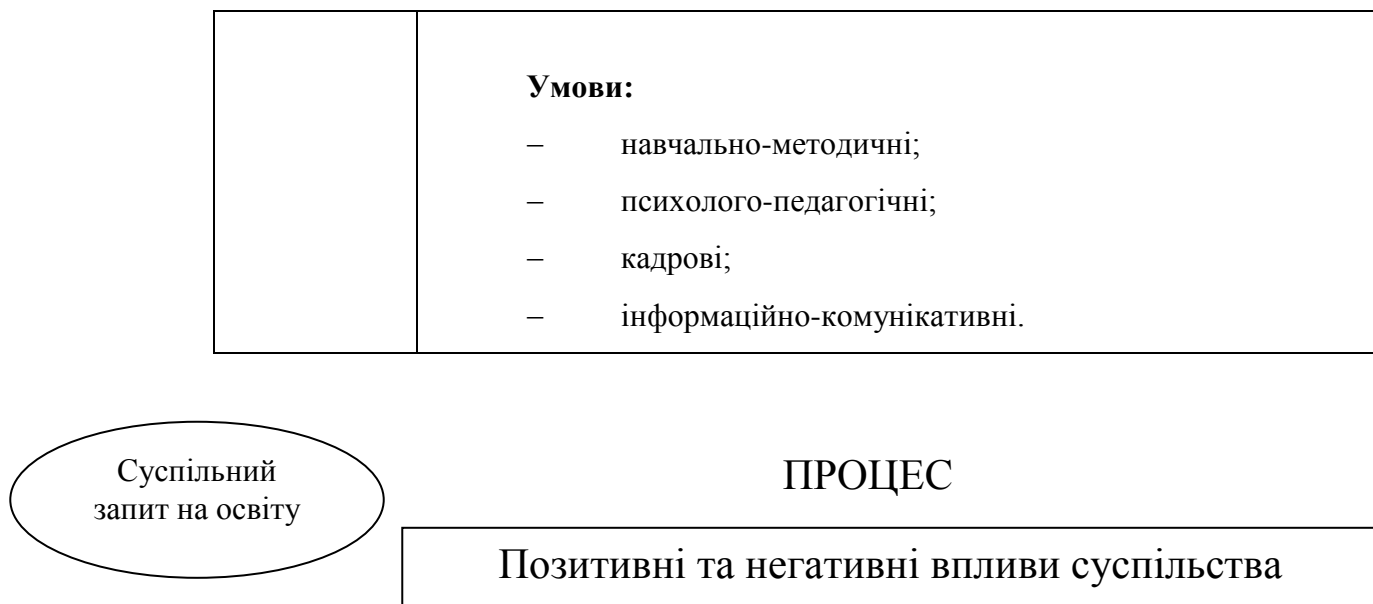

Рис 3. Модель організації навчального процесу КПК

Прогностичне моделювання передбачає виділення основних показників, які характеризують компоненти (цілі, зміст, засоби, організаційні форми і методи післядипломної освіти). Отже, прогностичне моделювання містить інформацію, яка може бути охарактеризована як випереджальна стосовно актуального стану існуючої практики. Головним результатом прогностичного моделювання є зміни, що мають відбутися в організації та змісті процесу навчання слухачів на курсах підвищення кваліфікації.

Висновки. Вектор розвитку курсів підвищення кваліфікації в системі ППО можна визначити як шлях подолання жорсткої детермінованості за допомогою:

а) розширення рамок традиційної системи КПК і перетворення її у неперервну діяльність відповідно до запитів суб'єктів суспільного розвитку людини і суспільства;

б) усунення різноманітних обмежень, набуття більшої «відкритості» і гнучкості;

в) вибір педагогом форм та термінів процесу навчання.

Метою КПК має стати не лише забезпечення «оптимізації професійної мобільності», але й забезпечення випереджувального характеру підвищення

кваліфікації педагогічних працівників, їх здатність адаптуватися до глобальних викликів сучасності, стимулювання активності педагогічних працівників і підвищення їхньої мотивації до всебічного розвитку упродовж життя.

Для цього з урахуванням специфіки системи післядипломної освіти необхідно привести у відповідність з напрямками інноваційної діяльності курсів підвищення кваліфікації з пріоритетами державної і регіональної освітньої, наукової, науково-методичної та інноваційної політики.

Пріоритетні напрями розвитку курсів підвищення кваліфікації

1. Сервісна діяльність КПК:

- підтримка і стимулювання наукових досліджень, спрямованих на вирішення актуальних завдань модернізації післядипломної освіти в регіоні;
- методичне забезпечення КПК;
- організаційне та науково-методичне забезпечення проведення експериментально-дослідної роботи в регіоні;
- участь у методичному й організаційному забезпеченні регіональних програм, проектів тощо.

2. Удосконалення науково-методичного супроводу системи управління якістю КПК як пріоритетного напрямку модернізації післядипломної освіти:

- узгодження і координація науково-дослідної та методичної діяльності, що є базовою підставою ефективного функціонування і розвитку КПК: «забезпечення якості освітньої діяльності» (якість цілей, якість умов, якість процесу, якість результатів);
- розробка технологічного пакета реалізації критеріїв та діагностичного інструментарію рівнів професійної компетентності працівників освіти;
- створення контрольних-вимірювальних матеріалів (КВМ) для моніторингу результативності освітнього процесу, орієнтованого на розвиток професійної компетентності фахівця сфери освіти;

Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015

- об'єднання ресурсів усіх суб'єктів післядипломної педагогічної освіти для створення єдиного інформаційного простору системи післядипломної освіти.

3. Курси підвищення кваліфікації мають бути необхідною умовою атестації педагогічних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004).

2. Концепція розвитку освіти України на 2015 – 2025рр. Проект. <http://old.mon.gov.ua/> - Назва з екрана.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Гончаренко. – Вид. 2-ге, допов. і випр. – Рівне : Волин. обереги, 2011. – 519 с.

4. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В.Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вищашк., 2004. – С. 16.

5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 419–654.

6. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх вчителів іноземних мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Баркасі Вікторія Володимирівна; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с.

7. Маркова А. К. Психологія професіоналізму / А. К. Маркова. – М. : Междунар. гуманит. фонд «Знание», 1996. – 312 с.

8. Олійник В.В. Формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. В. Олійник ; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2008. — 20 с. — укр.

9. Основи педагогічної творчості вчителя : навч.-тематичний план і програма курсу для пед. спец. вузів / уклад. С. О. Сисоєва [та ін.] ; Київський держ. педагогічний ін-т ім. М.П.Драгоманова. - К. : [б. в.], 1992. - 32 с.

10. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : [монографія] / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик та ін. ; за ред. С. О. Сисоєвої ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К. : ВПОЛ, 2001. – 504 с. Із змісту: розділ 1, 1.1: Сучасні підходи до визначення педагогічних технологій. – С. 13–53; розділ 3, 3.3: Технології творчого розвитку особистості у процесі професійної підготовки. – С. 229-265.

11. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності : навч.-метод. посіб. / В. В. Федорчук. – [Кам'янець-Подільський]: Зволейко Д., 2008. – 140 с.